

Takto daleko ovšem Goffman nešel, nicméně připomeňme, že jeho poznatky o jemných diferencích ve hře představení, spojených s kontrolou a mocí nad definicí situace, jsou zcela jistě formativní bázi budoucího konceptu personálního self-image.

Na závěr několik poznámek: autor tím, že pro vymezení tématu používá především pojmy z oblasti tetralogického diskursu, sice nezáměrně, ale přesto zdatelně poněkud rozvolňuje analytičtější pojmy filozofie či sociologie (v případě personálního představení self zasahuje oblast psychologie a navíc zde záměrně pomínám semiotické koncepcce) a dosahuje tak dvojího účinku. Pojmy jako „setkání“, „role“, „interakce“, „představení“, „úloha“ aj., jsou do divadelního rámce skutečně zařaditelné a lze je tudíž použít pro určitý typ analýzy – všude tam, kde Goffman hovoří o inscenaci self, je to vcelku namístě – ovšem pro obecnější zařazení – v tomto případě je pojem rámce poněkud nedostačující – je výsledek sporný. V oblasti sociální komunikace, statusu, prestiže či role jsou užívané příklady, jako tzv. empirické krytí hypotézy, v zásadě pouze popisné, nikoliv interpretativní a proto vhodné (viz např. Durkheim, či Santayana a popisy socializačních procesů – s. 57–58, dále Sartres. 73–74, či Orwell s. 121, pokud jde o jemné popisy rituálních zvyklostí a rolové prezentace spojené s hrou, příp. problematika kolegiální solidarity S. de Beauvoirové 157–158 atp.) v případě, že se jedná o velmi konkrétní popis určitého povolání, civilizačních změn či postavení ženy, ale problém vzniká tehdy, chceme-li propojit jednotlivé případy tak, aby pouze nespadaly do onoho užšího divadelního paradigmatu, ale naopak, aby s jeho pomocí rozšiřovaly či zpřesňovaly dosavadní pojmový arsenál příslušných disciplín.

Goffman si tento cíl patrně ani nekladl, ovšem na nezbytnosti tohoto propojení to nic nemění. Jakkoliv jsou jeho postřehy a zvolené příklady příhodné, je přesto nezbytné vzít v úvahu, že např. limitace hranic vlastního já, způsob jeho zažití a pochopené prezentace je mnohem přesněji a radikálněji popisován v textech, které např. nabídl J. Lacan. Imitační techniky pak předpokládají alespoň částečnou znalost děl D. Morrisse atp.

Taktéž bychom pro doplnění či zpřesnění mohli zmínit nutnost prohloubit problematiku komunikačních kódů, jemněji rozlišovat mody produkce s ohledem na označující praxi (viz např. J. Kristeva). Ale to bychom vlastně činili exkurz po tématech, autorech a disciplínách, které ve valné většině teprve po tomto textu následovaly.

Bez ohledu na závěrečné poznámky je třeba připomenout, že Goffmanův text je nutné přivítat, nejen proto, že zaplňuje jednu ze zásadních mezer v dostupné relevantní literatuře, ale především proto, že jde o knihu, která dodnes v sobě podržuje jisté kouzlo sdělení. Nelze než dodat, že to zcela jistě není málo.

*Jiří Bystřický*

**Andrea Schnöller – Hannes Stekl (Hg): „Es war eine Welt der Geborgenheit...“. Bürgerliche Kindheit in Monarchie und Republik.**

2., ergänzte und überarbeitete Auflage, Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimar, 1999, s. 308.

„To byl svět bezpečí“, tak rakouští autoři nazývají svoji monografii věnovanou vzpomínkám na měšťanské dětství za monarchie a republiky. Kniha vznikla

vydáním části dokumentace životopisných zápisků uchovávaných Institutem pro hospodářské a sociální dějiny Vídeňské univerzity. Zájem o stopy historických pramenů a chápání nových dějinných pojetí vědeckého snažení k překonání složitých jazykových kontaktů vedly Michaela Mitterauera a jeho spolupracovnice i spolupracovníky od roku 1983 k sbírání vyprávění z každodennosti uplynulých dob. Tato dokumentace obsahuje nyní 1400 autobiografií s různým obsahem. Z toho bylo na ukázkou vybráno 10 měšťanských životopisů. Z ostatních bychom zde rádi uvedli, že např. vzpomínky Theresie Schobloch jsou zde ve zkrácené redakci v částech zahrnujících dětství i mladost v letech 1898–1914. I. díl 1898–1905 má své pokračování až do roku 1971.

Terminologickou otázkou bylo též, zda vybranou třídě sociální skupinu nazývat postaru měšťanstvo nebo vzdělané měšťáctvo a buržoazie (podnikatelé, kapitalisté, manažeři). Současně, jak vypovídají autoři, byly vydány ve stejné řadě autobiografie nazvané „S tím neztratitelným“ ... roku 1999 díl „Milostivé dcery“ a „Synové z dobré rodiny“, „Měšťanské mládí z monarchie a republiky“, vyd. od Hannese Stekla.

Autoři narazili při zpracování díla na řadu metodologických problémů a proto první kapitola nese název „Měšťanské dětství v autobiografiích. Výzkumné problémy. Životní vzpomínky jako historický pramen“. Největší problémy měly s vypovídací pravdou, objektivností perem zachycených životních osudů. Proto se uchýlili při verifikaci životních vzpomínek ke spolupráci s kolegy dalších oborů, sociology, pedagogy, historiky, literárními vědci. To umožnilo materiál podříditi všestranné analýze. Ve vědecké literatuře bylo opakovaně zkouše-

no, zda lze postihnout malý rozdíl mezi životopisem (autobiografií) a vzpomínkami (memoáry): Životopisy (autobiografie) popisovaly individuální vývoj, otevřeně z hlediska vnitřního života, vykládaly o duševních pohnutkách a krizích. Memoáry popisují „velké“ příhody od jednání ke zprávám o jednání do sociálních poměrů<sup>1</sup>. Autobiografie na rozdíl od memoárů zachycují průběh celého nebo části lidského života. Memoáry mají jinou formu, stružka života bývá rekonstruována.<sup>2</sup> Vydavatelé se zabývají také motivy, které vedly pisatele k napsání autobiografie; jde o předání zásad, v nichž pisatel žil, životních zkušeností, které chce předat svým dětem, proto často začínají slovy „Milé dítě“. Posvátnost a pevnost rodiny je v měšťanských autobiografiích základem. Dominantní je individualita pisatelů z měšťanských kruhů. Také prožité těžkosti a krize vedou k psaní autobiografií, jako tomu např. bylo v řadě vzpomínek, které ukazují na možnosti, jak problémy řešit<sup>3</sup>. Zvláštní pozornost byla věnována stavbě vzpomínek a jazyku ve stejné pojmenované části. Tam se projevují hluboce věřící pisatelé, jiné je vyprávění rodinné kroniky zpěvačky Lilli Lehmann, opačný typ představují vzpomínky typického liberála 19. století, nefalšovaného zastávce pokroku Eduarda Sueße<sup>4</sup>. Často nalézáme vzpomínky na generace rodičů a prarodičů. Zajímavé jsou vzpomínky tohoto romanopisce a režiséra na květinami ozdobené

<sup>1</sup> Fuchs, Werner: *Biographische Forschung. Eine Einführung in Praxis und Methoden*, Opladen 1984, 35 ff.

<sup>2</sup> Neumann, Bernt: *Identität und Rollen-zwang. Zur Theorie der Autobiografie*, Frankfurt /Mein 1970, 60.

<sup>3</sup> Somary, Felix: *Erinnerungen aus meinen Leben*, Zürich, 8.

<sup>4</sup> Sueß, Eduard: *Erinnerungen*, Leipzig 1916, 5

bajonety na národnostní demonstraci v Brně. Patří k jeho prvním dětským vzpomínkám<sup>5</sup>. Zvláštní zájem o dětství se projevuje v podkapitolách o vzdělání a výchově. Jádrem vlastní knihy je publikace vzpomínek na dětství. Je záslužným autorským činem, že vydavatelé dvanácti autobiografií se nezajímají jenom o vzpomínky zcela rakouských autorů, ale současně publikují i paměti Čechů, které život zavál do Rakouska. Hned první publikovanou vzpomínkou je autobiografie Emilie Deutelmoser-Molnar, pocházející z u nás známé rodiny Molnářů, kteří do Čech přišli jako kalvinističtí maďarští kněží. Také Emilie, narozená v Praze roku 1876, pocházela z početné rodiny, její otec, evangelický farář, měl 21 dětí. Po delším hledání partnera se provdala za důstojníka Rudolfa Pátka, staršího než ona. Manželství však nebylo šťastné, a tak se provdala za lásku svého mládí diplom. inženýra Ferdinanda Deutelmosera. Tento příběh uvádíme proto, že v teoretické části jsou její vzpomínky často citovány včetně pododdělení, které se zabývá věrohodností autobiografií a otázkou, zda dětství a mládí nejsou přikrašlovány. Příkladem vídeňské obchodnické rodiny s hlubokými, až do tureckých válek jdoucími kořeny, je Josef Leb nar. 18. května 1874. Jednalo se o rodinu rigorózně katolickou. Jak otci tak synovi se dostalo přísné katolické výchovy, otec se stal lékařem v církevní nemocnici. Po válečných útrapách, kdy Josef Leb patřil jako celý ročník inteligence 1893 armádě, byl zařazen jako dobrovolník, posléze povýšený do důstojnické hodnosti. Svůj životní osud zakončil po smrti manželky, po absolvování teolo-

<sup>5</sup> Lothar, Ernst: *Das Wunder des Überlebens. Erinnerungen und und Erlebnisse*, Hamburk – Wien 1960.

gické fakulty, jako kněz. Originál rukopisu, sepsaný roku 1933, obsahuje i 113 stran kresebné dokumentace, z níž editoři vybrali jen dva plány bytu rodičů.

Také Claire Eugenie Mollik-Stransky, ačkoliv se narodila ve švýcarském Zurychu, je ryze českého původu. Píše *„Otec a můj dědeček byli českými průmyslníky. Jejich majetkem byly dvě továrny s chemickou produkcí...“*<sup>6</sup> Dědeček, který mnoho cestoval po roce 1830, byl člověk, jenž krom vysoké morálky a mravnosti měl vztah k umění a zabýval se fyzikou. Také pro bratry Claire byl svět malý, otec sám působil ve čtyřiceti letech jako ředitel Švýcarského bankovního sdružení. V roce 1905 se celá rodina přestěhovala do Vídně, kde na otce čekalo významné místo hlavního ředitele velké Dolnorakouské eskomptní banky. Matka pocházela ze tří dětí z malého jihorakouského městečka. Životní vzpomínky paní Mollikové-Stránské byly napsány v roce 1985 a obsahují 49 stránek, z nichž v knize byla použita jenom třetina mající vztah k dětství. Od roku 1968 žije autorka Životních vzpomínek jako vdova ve Vídni.

Paní Lorle Schinnerer-Kamler se narodila 25. září 1906 v Konstantinopoli. Pocházela po babičce z anglické obchodnické rodiny, která byla spjata s Levantou. Její pradědeček sir John Abott z matčiny strany byl největším a vlivným obchodníkem v Soluni. Jeho řecká žena Helena byla rozená Gheorgiu. Sňatky mladších generací se rodina dostala do styku s Rakouskem. Praděd z otcovské linie paní Lorle Schinnerer-Kamler byl totiž Rakušan a působil jako vedoucí telegrafního spojení v Enns, jeho syn Dr. Heinrich, rytíř von Kamler, šel otcovou cestou (praděd byl povýšen do šlechtického stavu) a stal se předsta-

<sup>6</sup> Tamtéž, s. 77.

vitelem rakousko – uherské pošty v Konstantinopoli. Tam se seznámil s matkou Gizelou a jako dvorní rada a vedoucí Rakouské Levantské pošty pracoval až do svého přeložení do Terstu r. 1916. Tak dětství paní Schinnerer-Kamler probíhalo v exotickém prostředí evropské kolonie v Orientu. Pisatelka po provdání za herce Ericha Strömera jej následovala po jeho uměleckých štacích. Byla s ním také v Grazu, kde jí zemřel na angínu. Jako vdova se přestěhovala do Berlína, kde pracovala mimo jiné v Archivu pro hospodářské dějiny a v roce 1937 se provdala za docenta trestního práva a trestního práva procesního Dr. Ericha Schinnerera. Ten byl v roce 1939 povolán jako profesor na Německou univerzitu do Prahy, odkud odešel v roce 1943 na frontu, kde v roce 1944 padl. Život dívky s dětstvím v Orientu spojil s Prahou, z níž byla odsunuta s dvěma dětmi do Saska a posléze se přestěhovaly do Vídně, kde restituovala dům po rodičích. Vzpomínky Lorle Schinnerer-Kamler na dětství jsou proto zajímavé líčením orientální evropské komunity i symbiózou jejich sourozenců s ní.

Také Christine Schleifer tkvěla částečně svými kořeny na našem území v Jihlavě, dětství však prožila v městě Retz, kde byl její otec na počátku století lékařem. Jako dobu svých dětských vzpomínek označuje rok 1914, kdy vypukla 1. světová válka. Bylo jí tehdy 12 let a proto si na tuto dobu nejvíce vzpomíná.

Další autobiografie Therese Schnobloch, Richarda Seegera, Herthy Sprung, Hanse Heinze Webera, Richarda Wolframa poukazují na různé stránky prožitého dětství v měšťanských rodinách; jsou to příběhy pravých Vídeňáků i lidí, kteří se do hlavního města dostali řízením osudu. Částečně se ze vzpomínek vymykají

vzpomínky na dnes již zesnulého prof. Richarda Wolframa, etnografa evropské proslulosti. Nakladatelství Bóhlau se podařil skvělý ediční čin, který u tohoto vydavatelství není ojedinělý. Bylo by zajímavé poznat i další vydání této řady zaměřené na autobiografie.<sup>7</sup>

Podle vydání uvedených v pozn. 7 je jisté, že nakladatelství se nezaměřuje jen na vydávání vzpomínek měšťanské sociální skupiny, ale publikuje i vzpomínky z dělnického a studentského prostředí. Celkově se dá tvrdit, že sledování rakouské odborné literatury, zejména nakladatelství Bóhlau, je přínosem i pro poznání české minulosti, zejména historie všedního dne všech sociálních skupin.

Vladimír Kristen st.

### **Zuzana Beňušková a kolektiv: Tradiční kultura regiónov Slovenska, prehľad charakteristických znakov.**

Bratislava, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1998, 262 s.

Původní slovenská kultura se utvářela na pomezí západoevropské a východoevropské kultury, v místě styku různých etnik a jejich tradic. Tato kniha předkládá čtenáři – odborníkovi i laikovi – jakýsi

<sup>7</sup> Anna Harmann, *Erinnerungen einer alten Wienerin* (Hgb.) Erika Flemmich 1998 s. 428; Peter Gutschner „Ja, was wissen denn die Großen...“ *Arbeiterkindheit in Stadt und Land* 1998, 373 s. 41–43; Barbara Passrungger, *Mein neues Leben*. Herausgegeben, bearbeitet und mit einer Einleitung versehen von Therese Weber 1998, 209 s. 45; Ludwig Funder, *Aus meinem Burschenleben*. Herausgegeben und mit einer Einleitung versehen von Ernst Bruckmüller, 1999, 300 s.